

ALEXANDER McCALL SMITH

ILON JA VALON BUSSIYHTIÖ

Suomentanut Outi Järvinen

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Mma Ramotswe -sarja:

1. Naisten etsivätoimisto nro 1
2. Kirahvin kyöneleet
3. Siveysoppia kauniille tytöille
4. Kalaharin konekirjoituskoulu miehille
5. Elämän kirkas keskipäivä
6. Botswanan iloiset rouvat
7. Onni ja siniset kengät
8. Oivallinen aviomies
9. Pieniä ihmeitä autokorjaamolla
10. Teetä ja sympatiaa
11. Harhapolkuja savannilla
12. Häähuumaa lauantaina
13. Limpopon yksityisetsiväkoulu
14. Pienten muutosten kauneussalonki
15. Kahvia komeille miehille
16. Nainen joka käveli auringossa
17. Kelpo rouva johtajat
18. Olemmeko sukua?
19. Kaikenkirjavaa karjaa
20. Kadonneiden ystävien maille
21. Kuinka elefantti kasvatetaan
22. Ilon ja valon bussiyhtiö

Englanninkielinen alkuteos

The Joy and Light Bus Company

Copyright © Alexander McCall Smith, 2021

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-42829-9

OTAVA
KIRJAPAINO

Keuruu 2023

Tämä kirja on omistettu Ann Weirille

Miehet menneessä aikamuodossa

Monen muun Botswanan naisen lailla Mma Ramotswe oli useamman kerran pohtinut yhtä tiettyä kysymystä. Ei hän sitä yhtenään mielessään pyöritellyt, ei edes kovin usein, mutta silloin tällöin hän kyllä palasi pohdintaan asiaa, erityisesti juuri tällaisina hetkinä, kun hän istui terassillaan aamunkoitteessa ja katseli tien toisella puolella kasvavaa akaasiapuuta, jonka oksilla uskollinen kyyhkypariskunta kujerteli hellästi toisilleen, ja hän sai siemailla rooibostaan kaikessa rauhassa eikä ollut mitään kiirettä ryhtyä siihen, mitä sitten pitikin seuraavaksi tehdä. Juuri tällaisina hetkinä ajatukset virtaavat vapaasti – hetkinä jolloin tietää pian ryhtyvänsä johonkin, mutta antaa itselleen vielä luvan lykätä aloittamista.

Kysymys, jota hän silloin pohti – tämä kyseinen kysymys – ei ollut kovin visainen, sillä sen pystyi ilmaisemaan muutamalla yksinkertaisella sanalla: *miten pidetään mies onnellisena?* Tietenkin Mma Ramotswe tiesi, että joidenkuiden mielestä kysymys oli erittäin vanhanaikainen, miltei naurettava, ja toiset jopa selvästi her-

mostuvat oletuksista, joita viattomalta vaikuttavan kysymyksen takana piilee. Mma Ramotswe oli perinteinen nainen, mutta kyllä hän toisaalta piti itseään myös uudenaikaisena ihmisenä, joten hän ymmärsi varsin hyvin, etteivät naiset ole maan päällä vain huolehtimassa miehistä. Valitettavasti osa miehistä näyttää edelleen kuvittelevan niin – sellaisia miehiä tosiaan vielä nykyäänkin kohtaa, mutta yhä harvemmin, siltä ainakin Mma Ramotswesta vaikutti, eikä kukaan muutenkaan enää anna heidän mielipiteelleen arvoa. *Miehet menneessä aikamuodossa* – sen nimityksen heille oli antanut Mma Makutsi, joka oli Mma Ramotswen ystävä ja kollega, ja se oli hyvin osuva, vaikkakin hieman epäystävällinen nimitys. Mikäli joku mies päättäisi nykypäivänä esittää mokomia ajatuksia, Mma Ramotswe pohti, suuri joukko vihaisia naisia nousisi heti haastamaan hänen ummehtuneet näkemyksensä. Mma Makutsi ei ainakaan sietäisi sellaista, ja häneltä saisi kunnon läksytykset, jos uskaltaisi esittää niin takaperoisia ajatuksia hänen kuultensa. Ja Mma Makutsilla jos kellä oli tunnetusti poikkeuksellisen herkkä kuulo.

”Grace Makutsi kuulee muurahaisen askeleetkin”, Mma Ramotswe oli kerran sanonut J.L.B. Matekonille. ”Sellaisen käsityksen olen saanut.”

J.L.B. Matekoni oli näyttänyt epäilevältä. ”Vaikea uskoa, mma”, hän oli sanonut. ”Muurahaisen askeleet

eivät ole kovin äänekkäitä. En usko, että edes muurahaiset kuulevat toistensa askeleita. Itse asiassa en ole varma, onko muurahaisilla korvia.”

Mma Ramotswe oli hymyillyt. Hän ei ollut tarkoittanut sitä kirjaimellisesti, mutta J.L.B. Matekoni otti usein asiat niin kuin ne sanottiin eikä aina erottanut vertauksia muun puheen keskeltä. Kenties se johtui siitä, että hän oli mekaanikko, ja mekaanikot nyt vain ajattelevat kovin käytännöllisesti, tai ehkä se oli hänen oma henkilökohtainen ominaisuutensa – vaikea sanoa. Mma Ramotswe siis hymyili hänelle, mutta jäi kuitenkin miettimään, eivätkö muurahaiset tosiaan pidä mitään ääntä. Hän oli nimittäin aina kuvitellut kuulevansa niiden äänen – varsinkin silloin, kun suuri määrä muurahaisia on paneutunut yhdessä tekemään jotain, mitä nyt muurahaiset tekevät, tai kun ne kulkevat sääntillisessä jonossa, melkein kuin sotilaat, ja siirtävät tieltään kaikki esteet, kuivat ruohonkorret tai pikkukivet. Isoina joukkoina jopa pikkuruiset ötökät voivat pitää rahisevaa ääntä kummallisissa puuhissaan. Ja niiden puuhista onkin nähtävissä varsinaisia muistomerkkejä siellä, mihin termitit ovat pystyttäneet hiekkakekkojaan, sillä ne vasta ovat uskomattomia rakennelmia – korkeita, ylöspäin kapenevia mutamuodostelmia, jotka kosteina ovat punaruskeita mutta muuttuvat ajan ja säiden myötä harmaiksi kuin kauan sitten pudonneet

oksat tai kaatuneet puunrungot. Kyllä sellaisista oudoista, taivasta kohti kasvavista muurahaiskaupungeista varmasti kuuluu jotain ääntä, vaikka niiden lähistöllä ei yleensä ole ketään kuulemassa.

Mutta nyt Mma Ramotswe siis pohti sitä toista kysymystä – sitä joka liittyi miesten tyytyväisyyteen. Hänen mielestään oli nimittäin hyvä pitää miehet onnellisina, aivan niin kuin oli hyvä pitää naisetkin onnellisina. Molemmat sukupuolet voisivat kiinnittää paljon enemmän huomiota vastakkaisen puolen hyvinvointiin, hän ajatteli. Hän tiesi kyllä, että jotkut naiset eivät piittaa miehistä eikä heitä hetkauttaisi, vaikka miehet olisivat kuinka tyytymättömiä elämäänsä, mutta hän itse ei lukeutunut heihin. Sellaiset naiset ovat aivan yhtä itsekkäitä kuin miehet, joita ei kiinnosta naisten onni. Meidän kaikkien pitää välittää toisistamme, hän ajatteli, eikä sillä ole väliä, onko elämäänsä tyytymätön henkilö mies vai nainen. Tyytymättömyys on jokaisen ihmisen kohdalla yhtä kurjaa.

Jos nyt siis joku haluaisi ajatella miesten onnea, ja jos tämä henkilö olisi sitä mieltä, että hänen elämäänsä läheisesti kuuluvien miesten olisi parempi olla onnellisia kuin onnettomia, mitä hän voisi tehdä asian edistämiseksi? Yksi vastaus tietenkin olisi, että miehet huolehtikoot itse omasta onnestaan ja naiset miettikööt tyystin muita asioita, sillä kukin on oman onnensa sep-

pä. Sekin on tietysti totta, Mma Ramotswe ajatteli, sillä eihän kukaan mies voi odottaa, että nainen häärii hänen ympärillään kuin mikäkin lastenhoitaja, mutta toisaalta nainen voi helposti monin pienin tavoin kohentaa miehen olosuhteita ja auttaa häntä pitämään itse huolta itsestään.

Aivan ensimmäiseksi kannattaisi ehkä vain katsoa miestä ja yrittää arvioida, mitä hän haluaa. Kaikki me haluamme jotain, Mma Ramotswe ajatteli, vaikka emme pystyisi kovin tarkasti sanallistamaan, mitä se jokin on. Jos pysäyttää kadulla kenet tahansa ja kysyy: ”Anteeksi, mutta mitä sinä haluat?”, saa vastaukseksi yllättyneen tai kenties jopa hätääntyneen katseen. Mutta kysymys ei silti ole niin omituinen kuin voisi kuvitella, sillä kovin moni ihminen ei ole ollenkaan selvillä siitä, mitä hän elämältä haluaa, joten jokaisen kannattaisi aika ajoin esittää sama kysymys itselleen.

Onhan tosin olemassa niitäkin miehiä, jotka näyttävät tietävän täsmälleen, mitä haluavat. Sellaiset miehet liikkuvat nopeasti ympäriinsä, kävelevät määrätietoisin askelin tai ajavat autollaan täyttä kaasua päästäkseen mahdollisimman nopeasti määränpäähensä. Sellaiset miehet ovat kiireisiä, aina matkalla jonnekin, aina menossa tekemään sitä, minkä katsovat tarpeelliseksi tehdä. Mutta sitten on olemassa myös toisenlaisia miehiä. Monet miehet vain seisoskelevat toimeettomina ilman

sen kummempaa päämäärää, tai jos ovat matkalla jon-
nekin, maleksivat vain kiireettömästi. Jos sellaiselta
mieheltä kysyisi, mitä hän haluaa, hän saattaisi vas-
tata, että hän haluaa oikeastaan vain istahtaa hetkeksi
alas. Eikä sekään tietysti ole mikään huono päämäärä
tässä elämässä, Mma Ramotswen oli pakko myöntää.
Monet niistä, jotka eivät ole istumassa, haluavat toden-
näköisesti jossain vaiheessa päästä istumaan – ja miksi-
pä eivät haluaisi? Eihän siinä ole sinänsä mitään väärää,
että istuskelee aloillaan tekemättä sen kummempia. Jos
useammat meistä istahtaisivat alas, maailmassa olisi to-
dennäköisesti paljon vähemmän myllerrystä – ja aivan
varmasti paljon vähemmän hankaluuksia.

Mutta kyllä miehet haluavat muutakin, Mma Ra-
motswe mietti. Sisimmässään miehet toivovat, että
muut ihmiset, erityisesti naiset, pitävät heistä. Miehet
haluavat rakkautta. He toivovat, että katsoessaan heitä
naiset ajattelevat: ”Siinäpä vasta hyvännäköinen mies.”
Jopa ne miehet, jotka eivät harmikseen ole kovin viehät-
täviä – moni heistä voisi hieman vaivautua ulkonäkönsä
eteen – haluavat naisten ajattelevan heistä niin. Ja he
haluavat, että naiset näkevät heidät tekemässä merki-
tyksellisiä asioita, tekoja jotka ilman heitä jäisivät koko-
naan tekemättä. Miehet haluavat tuntee itsensä tärkeik-
si. Siinäpä helppo ja helposti lähestyttävä kiteytys siitä,
mitä suurin osa miehistä tavalla tai toisella tavoittelee.

Näitä Mma Ramotswe siis pohti terassillaan hyvin kuuman päivän aamuna, ennen sateiden tuloa, ja hän otti asian puheeksi Mma Makutsin kanssa, kun he myöhemmin istuivat melko tukalassa toimistosaan juomassa iltapäiväteetä. Keskustelu alkoi siitä, että Mma Makutsi huokaisi syvään, niin kuin hänellä oli tapana huokaista silloin, kun hän oli tavanomaisen rupattelun sijasta valmis keskustelemaan suurista ja vakavista aiheista. Rupattelukin on tietysti usein paikallaan – kaikenlaiset jutustelut siitä, kuka on sanonut mitään jostakusta toisesta ja mitä sinä iltana syötäisiin illalliseksi ja mikä on alennusmyynnissä missäkin kaupassa – ne kaikki ovat varsin päteviä puheenaiheita, tosin melko rajallisia, ja ajoittain sitä kaippaa keskustelua hieman painavammista aiheista.

Joten Mma Makutsin huokaistua toisella puolella huonetta melko pitkään ja äänekkäästi Mma Ramotswe julisti: ”Minä olen miettinyt, mikä tekee miehet onnellisiksi.”

Mma Makutsi siemaisi teetään. ”Se on tärkeä kysymys, ja olen iloinen, että otit sen puheeksi. Kyllä vain.”

Mma Ramotswe jäi odottamaan. Mma Makutsilla oli tapana alustaa tärkeitä kysymyksiä yleiskatsauksella, vähän samaan tapaan kuin poliitikoilla, jotka saattavat julkistaa suunnitelmat uuden tien tai padon rakentamisesta vasta, kun ovat ensin esittäneet muutamia

korkealentoisia ajatuksia ylipäättään teistä ja padoista ja erityisesti siitä, että tietyt poliittiset puolueet ymmärtävät toisia paremmin, minkä vuoksi teitä ja patoja pitää rakentaa. Kun Mma Makutsi oli nyt valmistellut maaperää näkemykselleen, hän jatkoi: ”Minäkin olen joskus ajatellut sitä, ja vaikken juuri tällä hetkellä ollutkaan ajattelemassa, voin hyvin vaikka saman tien ajatella.”

Mma Ramotswe pohti hetken hänen sanojaan ja vastasi sitten: ”Tiedän kyllä, että meillä naisilla on muutakin ajateltavaa. Välillä ajateltavien asioiden lista on järjettömän pitkä.”

Mma Makutsi keskeytti hänet. ”Voi, se on aivan totta, mma. Jos on yksikin asia, josta täytyy olla huolissaan – ja aina on ainakin yksi – niin ketkä siitä ovat huolissaan? Naisetpa hyvinkin. Me kannamme huolet harteillamme. Kaikki huolet. Sataprosenttisesti. Niin se on aina ollut.”

Mma Ramotswe nyökkäsi. Hän ei tosin ollut aivan varma, sillä hän tiesi lukuisia miehiä, jotka kantoivat vähintään oman osansa huolista. Ajatella nyt vaikka sitä yhtäkin miestä, jonka työnä oli huolehtia, että ruokakaupan säilykehyllyt ovat täynnä – hän tarkkaili aina vastuualuettaan hyvin huolestuneen näköisenä. Ja myös yksi Mma Ramotswen lähinaapureista näytti erittäin huolestuneelta iltaisin, kun hänet näki ulkoi-

luttamassa koiraansa. Koirakin näytti Mma Ramotswen mielestä huolestuneelta, vaikka koirista on tietysti vaikea sanoa.

Mma Ramotswe palautti keskustelun alkuperäiseen aiheeseensa: ”Mutta me emme voi ajatella itseämme kaiken aikaa – aina silloin tällöin täytyy ajatella myös miehiä.”

Mma Makutsi puntaroi hänen sanojaan vakavana. ”Tuo on aivan totta. Naisen täytyy ajatella itseään ja varmistaa, että hän saa oman osansa kaikesta...”

”...koska jos me emme itse pidä siitä huolta, miehet eivät välttämättä jaa asioita tasan meidän kanssamme”, lisäsi Mma Ramotswe.

Juuri niin Mma Makutsi oli aikonut sanoa, joten hän nyökkäsi hyväksyvästi. ”Meillä naisilla on niin paljon tekemistä”, hän sanoi. Ja sitten hän huokaisi jälleen, mutta huokaus ei merkinnyt sitä, että aihe olisi nyt ollut loppuun käsitelty – vaan että se päinvastoin kaipasi vielä kunnollista syväluotausta.

”Asiaa voi lähestyä vaikka pohtimalla, milloin miehet vaikuttavat kaikkein onnellisimmilta”, Mma Ramotswe sanoi. ”Ja kun keksii, milloin ne tilanteet tulevat eteen, silloin pääsee jyvälle myös perimmäisestä syystä.”

Mma Makutsi näytti miettelialt. ”Phuti Radiphu-ti näyttää onnelliselta aina istuessaan ruokapöytään.

Hän näyttää onnelliselta, kun hänellä on edessään lautasellinen ruokaa – varsinkin jos se on hänen lempiruokaansa.” Hän oli hetken hiljaa. ”Ja kaikki ruuat ovat hänen lempiruokaansa, mma. Phuti syö mitä eteensä saa.” Hän oli jälleen hiljaa ja lisäsi sitten: ”Poikkeuksetta.” Ja vieläkin hän jatkoi: ”Lukuun ottamatta niitä ruokia, joita hän ei syö.”

Mma Ramotswe tiesi kokemuksesta, että samaa voi sanoa monesta muustakin miehestä. Hän ei tuntenut kovin montaa nirsoa miestä – itse asiassa hän ei tuntenut yhtäkään – ja totta oli sekin, että kunnon paksu botswanalainen pihvi nostatti J.L.B. Matekonin kasvoille äärimmäisen tyytyväisen ilmeen.

Siitä huolimatta hän ei ollut valmis tekemään sitä johtopäätöstä, että miehet välittäisivät vain vatsastaan. Se olisi epäreilu johtopäätös, hän mietti, sillä suurin osa miehistä välitti muistakin asioista ja muutkin asiat saivat heidät hyvälle tuulelle. Monet heistä nauttivat muun muassa jalkapallosta ja pystyivät juttelemaan siitä vaikka tuntikausia. Charlie ja Fanwell kuuluivat niihin miehiin, ja taukojen aikana he istuivatkin usein korjaamon ulkopuolella puntaroimassa loputtomasti eri joukkueiden mitalimahdollisuuksia. Joskus Charlie näytti jonkin taktisen vedon potkaisemalla olematonta palloa johonkin tiettyyn suuntaan ja Fanwell seurasi hänen elkeitään ihaillen, sillä Charlie oli noista kahdesta vikkelijäkai-

sempi. Niinä hetkinä he olivat onnellisia, siitä ei ollut epäilystäkään, joten siinäpä toinen asia – jalkapallo – joka on miehisen onnen ytimessä. Silti on lukuisia miehiä, jotka eivät ole ylettömän kiinnostuneita jalkapallostasta – J.L.B. Matekoni taas lukeutui heihin – ja heilläkin täytyy olla elämässä jotakin sisältöä työn ja aterioiden välisinä aikoina. Mma Ramotswe kysyi nyt Mma Makutsilta, mitä se sisältö mahtoi olla, ja Mma Makutsi tuijotti hetken kattoon, kuten usein etsiessään ajatuksia, ja vastasi sitten hänen kysymykseensä.

”Minä luulen, että miehet etsivät ystäviä. Ystävät ovat heille hyvin tärkeitä.”

Mma Ramotswe pohti kuulemaansa. Se on kyllä totta, hän ajatteli, mutta samaa voi kai sanoa kaikista ihmisistä, niin miehistä kuin naisistakin. Ystävät ovat eittämättä tärkeitä. Hän esitti näkemyksensä Mma Makutsille, ja tämä oli samaa mieltä mutta huomautti kuitenkin, että miesten välisessä ystävyudessa on omat erityispiirteensä.

”Monella miehellä on hankaluuksia ystäviensä kanssa”, Mma Makutsi sanoi. ”Eikä heillä ole niin paljon ystäviä kuin naisilla. Sitä kutsutaan ’miehiseksi ystävävajeeksi’.”

Mma Ramotswe katsoi ystäväänsä kiinnostuneena. Hän oli huomannut, että Mma Makutsi käytti usein ilmausta ”sitä kutsutaan”, kun hän halusi kirkastaa aja-

tuksiaan. Se oli erikoinen ilmaus, yksi niistä jotka tuntuvat lisäävään lausunnon painoarvoa, vaikka kyse olisi vain henkilökohtaisesta mielipiteestä. Sanomalla ”sitä kutsutaan” siitä tai tästä asiasta Mma Makutsi tuntui antavan huomiolleen tieteellisen sävyn, koska juuri sillä tavalla muun muassa lääkäri sanoo potilaalleen, tosin lääkäri lisää ilmauksen perään jonkin sairauden nimen, mikä tekee potilaan olon saman tien huomattavasti paremmaksi tai huonommaksi.

Mma Ramotswe ei ollut varma, mistä Mma Makutsi oli kuullut tällaisesta ”miehisestä ystävävajeesta”, ja hän vähän epäili, ettei yksikään sanakirja sellaista tunnista, mutta hänen oli silti pakko myöntää, että se kuulosti vakuuttavalta. Niinpä hän sanoi: ”Tuo on kiinnostavaa, mma. Haluaisin mieluusti kuulla lisää.”

Mma Makutsi kohotti kupin huulilleen. ”Se on hyvin laaja aihe”, hän sanoi ja hörppäsi sitten teetä.

”Sinä olet varmasti lukenut siitä paljon.”

Mma Makutsi nyökkäsi. ”Olen tosiaan lukenut siitä...” Hän teki kädellään laajan eleen. ”Monesta lähteestä. Kirjoista ja muualta.”

”Lehdistäkö?”

Mma Ramotswe sai vastaukseksi nyökkäyksen. ”Aivan, myös lehdistä. Tästä aiheesta puhutaan ajoittain aikakauslehdissä – silloin kun niissä puhutaan yleisesti ottaen miesten ongelmista.”

Mma Ramotswe tiesi, että Mma Makutsille tuli useita lehtiä, sillä hän toi niitä joskus toimistollekin. Charlie löysi satunnaisesti jonkin yksittäisen numeron hänen pöydältään ja jäi tutkimaan otsikoita.

”Näissä lehdissä on usein artikkeleita miehistä”, hän oli kerran sanonut. ”Katsokaa vaikka tätäkin. Tässä lukee: *Oiva opas miesten ajatuksiin.*” Hän hymyili. ”Mma Makutsi, keitä nämä ihmiset oikein ovat? Kuka kirjoittaa nämä jutut, joita sinä koko ajan luet? Mistä he tietävät, mitä miehet ajattelevat, jos kerran eivät itse ole miehiä? Miten he voivat muka kertoa, mitä miesten päässä liikkuu? Onko heillä käytössä jokin läpi-valaisulaite vai?”

Mma Makutsi hymyili hänelle kärsivällisesti. ”Kirjoittajat ovat asiantuntijoita. Kyllä he tietävät, mistä puhuvat – sen vuoksi heitä kutsutaan asiantuntijoiksi.” Hän vaikeni hetkeksi. ”Sinä sen sijaan et ole asiantuntija.”

Se sai Charlien kimmastumaan. ”Minäkö en ole asiantuntija? Väitänkö sinä, että minä en ole asiantuntija?”

”No, juuri niin minä väitän, Charlie.” Mma Makutsi oli hetken vaiti. ”En tarkoita, ettekö sinä jotain tietäisi. En minä sellaista väitä. Kyllä sinä jotain tiedät, et kovin paljon, mutta jotain kuitenkin. Tarkoitan vain, ettei sinua voi kutsua minkään alan asiantuntijaksi. Siinä kaikki.”

Charlie tuijotti häntä pahastuneena. ”Minä tiedän paljon autoista. Ja jalkapallosta.”

Mma Makutsi soi hänelle jälleen pitkämielisen hymyn. ”Aivan, niistä asioista sinä tosiaan saatat tietää jotain, mutta niin tietää suurin osa miehistä. Eivätkä ne ole aiheita, joista aikakauslehdet haluaisivat julkaista artikkeleita. Vai oletko koskaan nähnyt niissä otsikoita kuten *Mitä Zebras aikoo viikonloppuna?*” Zebras oli Botswanan tärkein jalkapallojoukkue ja kansallinen ylpeydenaihe.

Mma Makutsi vastasi omaan kysymykseensä: ”Selaatpa mitä tahansa lehteä, et takuulla löydä sellaista artikkelia. Eikä niissä puhuta myöskään sytytystulpista tai jousituksista tai...” Hän heilautti kättään ilmassa, sillä sen pitemmälle hänen sanavarastonsa ei riittänyt.

Charlie nauroi. ”Se nyt johtuu siitä, että nuo sinun lehtesi on suunnattu naisille. Ei niitä miehiä varten julkaista.”

”Miksi sinä sitten olet niin hanakka lukemaan niitä, kun löydät niitä pöydältäni?” Mma Makutsi tivasi.

Charlie näytti nolestuneelta. ”Niissä on kauniita naisia. Sen takia minä niitä selaan. En lue tekstiä, mutta katselen kyllä mielelläni kuvia.”

”Siinä näet”, totesi Mma Makutsi, ikään kuin Charlien vastaus olisi jotenkin todistanut kaiken, mitä hän oli alusta saakka väittänyt.

Mma Ramotswe oli silloin päättänyt puuttua peiliin. ”Minusta tuntuu, että tämä keskustelu ei johda minnekään”, hän oli sanonut, ja nyt hän muisteli, miten vihainen hiljaisuus hänen sanojaan oli seurannut. Kunpa Mma Makutsi ja Charlie eivät jatkuvasti silittäisi toisiaan vastakarvaan – tilanne oli kyllä parantunut viime aikoina, mutta heillä oli edelleen taipumusta tarttua nimenomaan niihin aiheisiin, joista he olivat jääräpäisesti eri mieltä. Ehkä he saivat kärhämöinnistä jotain kummallista tyydytystä. Mma Ramotswe mieluummin kaihtoi ristiriitoja, mutta hän tiesi kyllä joidenkuiden kaipaavan niitä. Se, mitä hän itse kutsuisi jatkuvaksi nahisteluksi, oli joillekulle vain luova haaste, joka sai pysymään sopivasti varpaillaan.

Mma Ramotswe muisti keskustelun nyt, kun he joiivat kaikessa rauhassa teetä ja pohtivat kiinnostavaa kysymystä miehistä ja näiden ystävyssuhteista.

”He ovat kieltämättä erilaisia kuin me”, Mma Makutsi jatkoi. ”Meillä naisilla on paljon ystäviä, koska me pidämme huolta ystävyssuhteistamme.”

Mma Ramotswe nyökkäsi. Se on varmasti totta, hän ajatteli. Naiset hoitavat ystävyyttä niin kuin puutarhuri hoivaa haurasta kukkasta ja tarjoaa sille juuri sopivasti vettä ja varjoa. Miehet ovat ystävyys-suhteen paljon huolettomampia – ainakin yleisesti ottaen.

”Mitä sanot”, Mma Makutsi kysyi, ”kuinkahan moni mies näkee vaivaa ystäviensä syntymäpäivien vuoksi?”

Mma Ramotswe tuijotti hetken kattoon, kuten hän usein teki puntaroidessaan hankalaa kysymystä, vaikka tämä kysymys ei kylläkään ollut kovin hankala. Hän tiesi vastauksen jo ennen kuin edes ehti ajatella sitä: ei yksikään. Hän ei tuntenut yhtään miestä, ei kerta kaikkiaan ainuttakaan, joka huomioisi ystäviensä syntymäpäivät – itse asiassa miehet eivät todennäköisesti edes tienneet, milloin heidän ystävänsä täyttivät vuosia.

”Näetkö nyt?” Mma Makutsi kysyi. ”Näetkö mitä tarkoitan? Eivät he piittaa sellaisesta.”

”Mutta eihän siitä voi päätellä, että he eivät välittäisi ystävistään”, Mma Ramotswe vastusteli. ”Ehkä miehet vain katsovat asioita vähän eri kantilta.”

Mma Makutsi torjui hänen ajatuksensa jyrkästi. ”Ei toki, mma, siitä ei ole kysymys. Miehet eivät ajattele ystäviään juuri lainkaan. He hädin tuskin huomaavat ystävänsä.” Hän vaikenä hetkeksi. ”Itse asiassa suurin osa miehistä vähät välittäisi, vaikka heidän ystävänsä vain häipyisivät.”

Mma Ramotswe katsoi häntä epäuskoisena, ja hän selvästi huomasi sen. Mma Makutsi suhtautuu miehiin liian ankarasti, aivan liian ankarasti, sillä eihän koko sukupuolta tuolla kuitata, Mma Ramotswe mietti. Ei niin suuresta joukosta voi tehdä tuollaisia yleistyksiä,

varsinkaan noin väheksyvään sävyyn. Miehiä on kuitenkin puolet maailmasta – tai ehkä sentään vähän alle puolet, koska heillä on jonkin verran alhaisempi elinajanennuste kuin naisilla ja siksi naisia on kai aina jonkin verran enemmän.

Mma Makutsi heristi sormiaan. ”Kyllä se niin vain on. Jos heidän ystävänsä nousisivat seisomaan ja häipyisivät, suurin osa heistä sanoisi vain: ’Jaaha, ystäväni lähti.’ He eivät edes ihmettelisi, mitä oikein tapahtui. He eivät yrittäisi selvittää, mitä heidän ystävänsä mietti, he vain sanoisivat: ’Nyt hän lähti. Se siitä sitten. Meni menojaan.’”

Mma Ramotswe epäili kyllä sitä. Hän myönsi, että miehet ja naiset ovat erilaisia – tietenkin ovat – mutta hän ei ollut koskaan oikein pitänyt ajatuksesta, että miehet olisivat jotenkin heikompia kuin naiset. Eihän kukaan enää näinä päivinä voisi väittää sitäkään, että naiset olisivat heikompia kuin miehet, tai ainakin sellaisesta väitteestä saisi kunnon ryöpytyksen niskaansa. Asenteet olivat todella muuttuneet – taivaan kiitos – ja tasa-arvo alkoi olla itsestään selvä asiointila. Maailmassa oli koko ajan vähemmän niitä, joille Mma Makutsi oli antanut nimityksen ”miehet menneessä aikamuodossa”. Tasa-arvo oli edistynyt, kun historiallisia epäkohtia oli nostettu esiin ja paljastettu, mutta ei se Mma Ramotswen mielestä oikeuttanut puhumaan miehistä halveksu-

vasti. Mma Makutsilla oli aavistuksen verran taipumusta sellaiseen – ei hän tietenkään kaiken aikaa puhunut ikävään sävyyn, mutta silloin tällöin kuitenkin, ja Mma Ramotswe mietti nyt, pitäisikö hänen näissä tilanteissa puolustaa voimakkaammin miehiä – tietenkin vain hyviä miehiä, niitä jotka eivät missään mielessä olleet miehiä menneessä aikamuodossa. Välillä itse kunkin on avattava suunsa ja kyseenalaistettava tai jopa tyrmättävä virheelliset mielipiteet, vaikka ne olisivat putkahtaneet ystävän ja kollegan suusta.

Hän veti syvään henkeä ja aloitti sitten: ”Tosiaan, mma, tuo on hyvin kiinnostavaa.”

”Aivan”, Mma Makutsi sanoi ehkä vähän tarpeettoman tiukasti. ”Sitä se juuri on.”

Mma Ramotswe jatkoi siitä huolimatta: ”En silti ole aivan varma, oletko ihan täysin oikeassa siinä, mitä sanot miehistä ja heidän ystävistään.”

Valo välähteli katossa, sillä aurinko oli osunut Mma Makutsin suuriin, pyöreisiin linsseihin. Se oli varoitusmerkki.

”Niinkö? Minä en koskaan väittäisikään olevani sataprosenttisesti oikeassa täysin kaikesta – en koskaan väittäisi sellaista.”

Ehkä sinä olet vain yhdeksänkymmentäseitsemänprosenttisesti oikeassa, Mma Ramotswe ajatteli ilkikurisesti ja yritti tukahduttaa hymynsä.

Mma Makutsi katseli häntä ja odotti perusteluita, joten hän jatkoi: ”Minä uskon, että moni mies osaa arvostaa ystäviään. Ehkä he eivät muista ostaa syntymäpäivälahjoja, mutta kyllä he siitä huolimatta voivat olla tärkeitä toisilleen.” Hän vaiken i hetkeksi. ”Kyllä osa miehistä pitää ystävistään. Ja heistä on mukava viettää aikaa yhdessä.”

Mma Makutsi riisui silmälasinsa ja alkoi puhdistaa linssejä. Sekin oli huono merkki, sillä yleensä se ennusti rivakkaa vastaiskua.

”Saatat olla oikeassa”, hän sanoi. ”Mutta otetaan nyt esimerkiksi vaikka J.L.B. Matekoni. Kuinka monta ystävää hän tapaa tavallisen viikon aikana? Viisi? Vai enemmän? Kymmenen?”

Mma Ramotswe katsoi jälleen kohti kattoa. Tavallisen viikon aikana J.L.B. Matekoni ei tavannut lainkaan ystäviä, joten vastaus oli tietenkin nolla. Mutta se tarkoittaisi, ettei hänellä ollut lainkaan ystäviä, eikä se pitänyt paikkaansa. Hän oli pidetty mies, ja monet hänen korjaamonsa asiakkaista arvostivat häntä suuresti. He olivat hänen ystäviään. Samoin Mma Potokwani. Myös hän oli J.L.B. Matekonin ystävä, sillä hän oli kiitollinen kaikesta vuosien varrella saamastaan avusta, ikivanhan, oikuttelevan vesipumpun korjaamisesta ja tutisevan minibussin kunnostamisesta ajokuntoon keran toisensa jälkeen, vaikka se oli kaiken järjen mukaan

jo saavuttanut maallisen matkansa pään – kahdesti. Jos kuvitteli mielessään J.L.B. Matekonin hautajaiset – jotka toivottavasti olisivat vasta pitkän, pitkän ajan kuluttua – paikalle saapuisi todennäköisesti koko Botswana tai ainakin vähintään maan eteläinen osa. Siitä tiesi, miten paljon ihmisellä oli ystäviä – se oli aina se varsinainen testi. Silti Mma Ramotswe ei muistanut, milloin J.L.B. Matekoni olisi viimeksi käynyt vieraisilla jonkun ystävänsä luona tai milloin joku hänen ystävästään olisi vieraillut heillä.

Mma Makutsi aisti epäröinnin. Se sai hänen käytöksensä muuttumaan täysin, ja hänestä tuli sovitteleva. Hän ihaili ja arvosti kovasti Mma Ramotswea eikä olisi ikimaailmassa tahallaan tehnyt hänen oloaan tuskallaksi. ”Anteeksi, mma”, hän sanoi. ”Se taisi olla melko ikävä kysymys. Tiedän, että vastaus on todennäköisesti nolla. Olen pahoillani.”

”Miesten kesken se on erilaista”, Mma Ramotswe sanoi. ”He eivät käy teellä ystäviensä kanssa niin kuin me.”

Mma Makutsi myönsi tämän kiireesti. ”Olet aivan oikeassa”, hän sanoi. ”Kyllä miehilläkin on ystäviä, heille ystävyys on vain vähän toisenlaista kuin meille.” Hän oli hetken hiljaa. ”Ja ehkä meidän pitäisi jutella jostakin muusta.”

Mma Ramotswe hörppäsi mukinsa tyhjäksi. ”Meillä on vaikka mitä puhuttavaa.”

Mutta jostain syystä kumpikaan ei keksinyt mitään, joten teehetki päättyi siihen, ja molemmat palasivat tekemään sitä, mitä olivat olleet tekemässä ennen tätä kiusallista ja jollakin tavalla kesken jäänyttä keskustelua miehistä ja heidän ystävistään.